

VĚDECKÉ SYMPOSIUM NATO

Ve dnech 6. a 7. dubna 1992 se v Římě konalo 15. vědecké symposium NATO, které bylo věnováno problematice ozbrojených sil ve společnosti sdílených hodnot. Symposium je pořádáno každoročně, jeho organizátory jsou střídavě Kolej obrany NATO v Římě a Národní univerzita obrany ve Washingtonu. Jednání symposia se zúčastnilo 210 odborníků ze států NATO, střední a východní Evropy (SVE) a některých dalších evropských států. Hlavním úkolem jednání bylo připravit podklady pro provedení potřebných změn politiky NATO ve vztahu k zemím SVE na příští vrcholné schůzce NATO.

Program jednání zahrnoval dvě hlavní témata:

1. Ozbrojené síly ve společnosti sdílených hodnot.

2. Úloha ozbrojených sil ve tvořícím se evropskoatlantickém bezpečnostním rámci, která byla projednávána na plenárních zasedáních ve dvou panelech. Každé téma mělo tři dílčí témata. Seminární diskuse k hlavním a dílčím z nich se uskutečnily v deseti výběrech.

Symposium probíhalo podle zásad akademické svobody. Přednesená stanoviska je proto nutné považovat za osobní názory mluvčích, které nemusí být nutně shodné s oficiálními stanovisky jejich ozbrojených sil, vlád nebo NATO. Zejména stanoviska admirála Lanxadea (Francie) účastníci z ostatních států nesdílili.

Úvodní slovo přednesl velvyslanec Gerhardt von Moltke (Německo), náměstek generálního sekretáře NATO pro politické věci. Ve svém projevu definoval některé principy politiky NATO.

Římská deklarace NATO znovu zdůraznila, že NATO je založeno na sdílení společně uznávaných hodnot. Bez tohoto základu nemůže žádné demokratické společenství dosahovat konsensus, efektivně spolupracovat a dosahovat dohodnuté cíle. Uznávání a sdílení společných hodnot tvoří jediný možný základ pro spolupráci se zeměmi SVE v rámci Rady NATO pro spolupráci.

Ozbrojené síly jsou nezbytné pro zachování míru a řízení krizí. Politika a diplomacie beze zbraní je jako hudba bez hudebních nástrojů. Zbraně a armády nejsou samy o sobě dobré nebo špatné, o jejich charakteru rozhoduje politika. Špatné bylo to, že SSSR se cítil bezpečný jen za cenu, kdy ostatní státy se bezpečně cítit nemohly. To je bezpečnostní paradox, kterého se NATO zbavilo a který nemůže již dále existovat.

Stejný význam, jaký mají instituce a mechanismy politické a ekonomické spolupráce pro Evropská společenství, má pro zajištění bezpečnosti integrovaná vojenská struktura NATO. V nově vzniklé situaci praxe překonává tradičně vymezenou teritoriální působnost NATO. Ukazuje se, že NATO nemůže přehlížet vývoj bezpečnostní situace za touto teritoriální oblastí a musí být schopno přiměřeně reagovat.

Integrovaná vojenská struktura plní řadu významných vedlejších funkcí zejména v oblasti demokratizace, profesionalizace a společného přístupu. V západních demokraciích již žádné politik ubírající se cestou omezené národní politiky nemá naději na úspěch ani ve své zemi. Svoboda a prosperita se neobjevují náhodně, je potřebné o ně usilovat a střežit je. NATO nelze srovnávat s jinými vojenskými pakty, princip konsensu účinně zabraňuje tomu, aby se mohlo stát agresivním paktem. Pro proces integrace má mimořádný význam vědecká komunikace a výměna informací.

Evropská bezpečnostní architektura zahrnuje tři základní prvky - NATO, Zápa-

doevropskou unii a Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Tyto prvky plní své specifické a nezastupitelné úlohy. Bezpečnostní systém musí být založen na jejich spolupráci a vzájemném doplňování.

Příklad Jugoslávie ukazuje, že krize v zemích SVE pravděpodobně nemohou být vyřešeny bez NATO. Náléhavým úkolem je zkoumat, jak by NATO mohlo přispět k řízení krizí mimo svou oblast.

*** Richard Mottram, zástupce náměstka ministra obrany Spojeného království Velké Británie a Severního Irska pro politiku, se zabýval otázkami vztahů mezi civilními orgány zákonodárné a výkonné moci a ozbrojenými silami při plánování obrany.**

Pro vztah civilních a vojenských orgánů státní správy při plánování obrany je charakteristické, že hlavním předmětem zájmu jsou zdroje - vyjádření potřeb, stanovení jejich výše, určení priorit a přidělování zdrojů. Ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska se vytvořila typologie vztahů civilní a vojenské sféry jejímiž prvky jsou plánování (stanovení charakteru a rozsahu potřeb a jejich vyvážení se zdroji) a programování (detailní specifikace postupů a prostředků potřebných pro uspokojení potřeb).

Je přijat postup civilní priority uplatňovaný formou kontroly ozbrojených sil parlamentem. Parlament stanovuje pro každý rok maximální úroveň stavu ozbrojených sil. Kontrolu ozbrojených sil zabezpečuje v parlamentu výbor pro obranu (schvalování potřeb a jejich vyvážení se zdroji) a rozpočtový výbor (kontrola efektivnosti využití prostředků).

Uplatňuje se zásada kolektivní odpovědnosti vlády vůči parlamentu při zachování individuální statutární odpovědnosti ministrů za jim svěřený resort. Na rozdíl od USA dostává parlament od vlády návrh, který schvaluje jako celek a nezabývá se jeho jednotlivými položkami.

Ministr obrany má ve svém ministerstvu jednoho poradce pro politiku a výbor pro politiku a strategii. Plánování a programování je procesem dialogu mezi vojenskou a civilní složkou, ve které vojenská složka na základě potřeb definuje v rámci stanovené politiky vlastní požadavky a civilní složka sladuje požadavky se zdroji v konstruktivním dialogu s vojenskou složkou. Plán obrany pro daný rok připravuje skupina 6 odborníků, která předkládá návrh ministru. Proces schvalování plánu pak probíhá shora dolů za osobního řízení ministra obrany.

*** Admirál Jacques Lanxade, náčelník generálního štábu ozbrojených sil Francie, se zabýval otázkou přestavby ozbrojených sil státu v měnící se politické situaci.**

Současná bezpečnostní situace vede k nutnosti uvažovat o posílení vojenské úlohy NATO. V evropském bezpečnostním systému musí mezi NATO, Západoevropskou unií a KBSE existovat vztahy spolupráce a vzájemného doplňování. KBSE se musí stát univerzálním fórem spolupráce, musí však mít i právní nástroje k prosazování svých rozhodnutí. Takovým nástrojem by se mohla stát evropská bezpečnostní charta.

Obrana západní Evropy je možná jen v rámci NATO s transatlantickým propojením, existence integrované vojenské struktury NATO však v období snížení bezprostřední hrozby překvapivého útoku nemá již takový význam jako dříve.

Rozšíření členství v NATO by ohrozilo bezpečnost členských států NATO a snížilo by i význam KBSE. Evropa potřebuje především Západoevropskou unií (ZEU), i zbývající členové evropského společenství by měli vstoupit do ZEU. Hlavním stabilizujícím činitelem na evropském kontinentu se stane Evropská politická unie, měla by mít i vojenskou dimenzi.

Francie stanovila tyto cíle přestavby ozbrojených sil:

● Francie musí mít dostatečnou obrannou sílu, konvenční i jadernou. Jaderné odstranění zůstane zachováno do doby, dokud se odzbrojovací dohody nestanou skutečností.

Bude pokračovat jaderné vyzbrojování, jehož základem zůstanou jaderné ponorky. Budování protiraketové obrany povede pravděpodobně k "obranným závodům ve zbrojení", jeho důsledkem může být militarizace vesmíru.

- Francie sníží stav ozbrojených sil na 280 až 255 tisíc osob, především stavy pozemního vojska. Délka vojenské základní služby 12 až 18 měsíců zůstane zachována.

- Francie bude aktivně přispívat k evropské bezpečnosti a obraně. Za žádoucí považuje společnou obranu v rámci Evropské politické unie (EPU). S tímto cílem byl vytvořen francouzsko-německý armádní sbor, který je přístupný všem členům Evropského společenství. Evropa musí být v obraně autonomní a musí být schopna reagovat na různá rizika. EPU musí mít štáb pro řízení rizik v Evropě i mimo Evropu.

- Ve francouzských ozbrojených silách vznikne štáb s dvojitou rolí - národní a evropskou.

- Efektivní obrana vyžaduje, aby francouzské ozbrojené síly měly silnou okamžitou reakci a síly schopné reakce po doplnění. Dále aby měly nejmodernější technické systémy a technologie. Nezbytná je i nová kvalita výcviku.

- Reorganizace francouzských ozbrojených sil bude probíhat za podmínek snižování vojenského rozpočtu, prostředky na modernizaci se získají snížením stavu.

- Svět se stal multipolární, bezpečnostní architektura zůstává nedokončena, přetrvávají nejistoty a rizika. Vedle NATO se musí druhým pilířem stát evropské společenství - příští Evropská politická unie. Je nutné zkoumat zajímavou možnost vytvořit evropský bezpečnostní pakt.

*** Generál Hans Henning von Sandrart (Německo), bývalý vrchní velitel ozbrojených sil NATO v Evropě, se zabýval důsledky uplatňování nové strategie NATO na její ozbrojené síly.**

Rozšiřování vysokých vojenských technologií a zbraní hromadného ničení do rukou států s obrovskými politickými, sociálními a ekonomickými problémy vyžaduje efektivní preventivní i výkonné řízení krizí. V současné bezpečnostní situaci můžeme identifikovat 4 základní kategorie krizí:

- ▲ krize, pro které lze nalézt diplomatické řešení,

- ▲ krize, ve kterých probíhá eskalace s nadějí na deeskalaci a dosažení potřebného řešení,

- ▲ omezený konflikt, který zůstane omezen a bude mít malou intenzitu buď proto, že jeho eskalace by ohrozila celkovou bezpečnost a vyvolala odpovídající odezvu nebo v důsledku mezinárodního tlaku,

- ▲ konflikt směřující k internacionalizaci konfliktu v důsledku neochoty podniknout pro jeho utlumení jednostranné akce.

NATO je jediným celkem schopným kolektivní organizované akce. Měl by se zvážet návrh, aby NATO mohlo reagovat i na základě mandátu poskytnutého mu Organizací spojených národů nebo KBSE.

Je nezbytné usilovat o kolektivní bezpečnost. Je nejbezpečnější, nejlevnější a nejefektivnější brání nebezpečí renacionalizace obrany. Bezpečnost vyžaduje integrovanou obrannou strukturu, která musí zahrnovat princip mnohonárodnosti a výchovy k evropanství. Dosažení cílů kolektivní obrany je nemožné dosáhnout v rámci dvoustranné nebo třístranné spolupráce.

Reakce na rizika musí být mnohonárodní, je nezbytné vytvořit mnohonárodní operační prostředky. Přitom je nutné rozlišovat komбатantní (válečnou, bojovou) a nekomбатantní (ochrannou, mírovou) úlohu ozbrojených sil.

Výstavba mnohonárodních sil reakce vyžaduje strategickou mobilitu lehkých i těžkých vojenských celků, pružnost velení i ozbrojených sil a připravenost na nepředvídané události.

Bezpečnostní situace vyžaduje, aby ozbrojené síly měly různé typy vojsk pro různá rizika a různé nepředvídané události, pro operace velké i malé intenzity, pro operace válečné i mírové (humanitární pomoc, udržení míru, odstranění následků přírodních katastrof a průmyslových havárií aj.). Zde se otevírá nové pole pro výzkum a vývoj, který si musí vytvořit potřebné předpoklady zpracování potřebných informací.

Síly reakce musí tvořit profesionální vojáci, nikoli vojáci základní služby. Efektivní reakce předpokládá i schopnost obnovy logistiky a vojenské výrobní základny v potřebném rozsahu.

Ve výcviku štábů mnohonárodních sil naleznou mimořádné uplatnění válečné hry za využití počítačové simulace.

Jaderné zbraně zůstávají významným prostředkem všesměrového odstrašování.

V současné bezpečnostní situaci je nutné uzavřít smlouvu o nešíření vysokých vojenských technologií a moderních zbraňových systémů včetně přijetí sankcí za porušení smlouvy.

NATO není agresivní. Žádný voják NATO nemůže být vyslán do války bez souhlasu parlamentů všech 16 demokratických zemí. Krize vyžadují politické konzultace, nástrojem řízení menších krizí se mohou stát mnohonárodní jednotky. Spolupráce NATO se státy SVE může začít při plnění mírového poslání, např. v Jugoslávii. Spolupráce však vyžaduje slučitelnost (operační, technologickou, logistickou) i institucionalizaci použití mnohonárodních sil (kdo bude rozhodovat o použití vojenské síly). Zejména je nutné sjednotit operační plánování. Operační plán musí být reakcí na skutečnou situaci, nikoli výběrem jedné z mnoha předem připravených variant.

Pro řízení krizí jsou nutné nástroje eskalace i deeskalace. Nelze je chápat jen vojensky, ale komplexně (např. zotřívání nebo uvolňování politických a ekonomických sankcí). Cílem řízení krizí není vyhrát válku, ale ukončit konflikt.

*** Dr. Alexander Konovalov (Rusko). Institut USA a Kanady Akademie věd analyzoval výzvy pro bezpečnost zemí SVE.**

Bezpečnostní prostředí se rychle mění. Historické problémy Evropy se obnovují a přecházejí v politickou konfrontaci. Stabilizující úloha bývalé bipolární konfrontace zmizela a reálné vzniká problém balkanizace Evropy. Bezprostředním úkolem je odstranit historické kořeny konfrontace.

Při řešení otázky změny rozmístění ozbrojených sil na kontinentu je nutné vzít v úvahu, že problém redislokace je časově a zdrojově náročný i chápání tohoto problému v Rusku. Argumentem konzervativců je, že tento proces směřuje k posunu hranic konfrontace na východ.

Největším rizikem pro celou Evropu je vnitřní situace v Rusku charakterizovaná nestabilitou. V Rusku se koncentruje problém největšího dosud vytvořeného vojenského mechanismu. Roste nespokojenost v armádě, touha obnovit stát, ve kterém ozbrojené síly obnoví své postavení ve společnosti. Ozbrojené síly jsou konzervativní, nesnaží se přizpůsobit politické realitě, ale změnit politickou realitu. Projevuje se snaha prohlásit ozbrojené síly za dvanáctou republiku Společenství nezávislých států (SNS). Rozpad SNS prakticky přinutil ozbrojené síly stát se samostatnou politickou silou. Na pomoc řešení situace byla ozbrojeným silám povolena "komerční činnost". Tato pomoc nebyla pochopena a jejím důsledkem je, že na trhu lze prakticky koupit jakýkoli vojenský materiál včetně zbraňových systémů.

Vláda má snahu napravit svůj omyl, spočívající v orientaci na výstavbu společných ozbrojených sil SNS, ozbrojené síly však již mají své ambice. Ozbrojené síly mají 4 milióny vojáků a 110 divizí, žádný stát SNS však nechce udržovat společné ozbrojené síly. I Rusko se nyní orientuje na vytvoření vlastních národních ozbrojených sil, které mají mít 1 až 1,5 miliónů vojáků.

V důsledku drastického a rychlého snižování stavu ozbrojených sil mají důstojníci obavu, že o jejich osud se nikdo nestará. Problémá nejen snižování, ale i restrukturalizace a redisolace ozbrojených sil a vojenského rozpočtu. Od roku 1988 je vojenský rozpočet zveřejňován, ale je nepřehledný. Nelze rozlišit jeho rozptýlení do jiných rozpočtových položek. Nepřímou metodou bylo stanoveno, že podíl obrany na hrubém národním produktu je 50 % (reálnější je odhad 35 %).

Asi 80 % průmyslové výroby má vojenský charakter. Zbraní bylo vyráběno takové množství, že SSSR je nikdy nebyl schopen udržovat. Problém je mnohem širší než samotná konverze obranného průmyslu, jde o rekonstrukci zmilitarizovaného národního hospodářství. Samotná konverze se týká asi 4000 podniků s 1 miliónem pracovníků výzkumu, vývoje a výroby, celkově však svým postavením závisí na obranném průmyslu 35 miliónů lidí.

Rusko považuje za důležité zachovat současné bezpečnostní uspořádání. Tento systém je založen na malém počtu smluv omezujících konvenční a jaderné ozbrojené síly. Dokud tyto smlouvy nebudou ratifikovány a splněny, bude bezpečnostní uspořádání nedostatečné.

Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě je ohrožena. Je orientována územně; ve smlouvě definované územní celky však neodpovídají nově se tvořícím státům. V SNS vzniká vážný problém sdílení společných limitů jednotlivými republikami.

Západ propásl jedinečnou příležitost řešit bezpečnostní otázky při uznávání samostatnosti republik jednotlivými státy i při jejich přijímání do OSN. Kromě jiného se mělo požadovat, aby tyto země byly nejaderné.

Složitým problémem je likvidace jaderných zbraní. Plutonium náplně musí být obnoveny nejpozději po 12,5 letech. Jejich obnovu financovalo ministerstvo energetiky, nyní však nemá kdo tuto obnovu financovat a vzniká vážné ohrožení. Výsledky výzkumu ukazují, že bojové plutonium bude využitelné jako palivo v jaderných elektrárnách, ale v současné době je problém neřešitelný.

Taktické jaderné zbraně představují větší nebezpečí než strategické. V SNS je nezbytný přechod na stabilizovaný a předvídatelný systém. Je potřebné vytvořit evropskoatlantický bezpečnostní systém vylučující moment překvapení, zabránit utajování informací, zabezpečit průhlednost výměnou informací a organizovat ověřování (verifikaci) plnění dohod.

*** Plukovník Richard Cohen, Spojené království Velké Británie a Severního Irska**
Mezinárodní vojenský štáb NATO, odbor pro styk s KBSE, se zabýval vztahem mezi ozbrojenými silami NATO a ozbrojenými silami nově vznikajících demokracií ve státech SVE z hlediska Římské deklarace NATO.

NATO bylo organizátorem bilaterálních styků (např. návštěvy válečných lodí nebo strategických bombardovacích letounů mezi USA a SSSR). Základy mnohostranných styků mezi NATO a SVE vytvořily Londýnská deklarace (červenec 1990), Kodaňská vrcholná schůzka (červen 1991) a Římská deklarace NATO (listopad 1991).

NATO vytvořilo Radu pro spolupráci, jejímiž členy se stalo již 35 států, uvažuje se s připojením i Gruzie.

Za hlavní oblasti možné spolupráce považuje NATO konverzi obranného průmyslu a vědu (dohoda o vědecké spolupráci byla podepsána na schůzce náčelníků generálních štábů v dubnu 1992). Formou spolupráce může být především výměna informací a rozvíjející se dialog.

NATO zahájilo realizaci programu vojenských kontaktů s ozbrojenými silami států SVE, který zahrnuje:

■ návštěvu na vysoké úrovni (ministři obrany, náčelníci generálních štábů), se schůzkami dvakrát ročně,

■ jednání vojenských štábů,

■ organizaci speciálních kursů v Koleji obrany NATO v Římě a orientačních kursů v Oberammergau, SRN,

■ zasedání vojenského výboru pro spolupráci.

Pro všechny úrovně styků byly vypracovány pracovní plány, které zahrnují např.:

- semináře o obranné politice a strategii obrany,
- tvůrčí dílny,
- panelové seznamovací cesty a vytváření expertních týmů,
- tvůrčí dílny k ekologickým otázkám (ozdravění devastovaného prostředí),
- rozpracování otázek organizace a struktury obrany.

Program styků je v počátečním stadiu a během dvou let se podstatně rozšíří. Postupně zahrne i oblast vojenské strategie.

* **Dr. Clair Blong, USA.** Národní univerzita obrany, Průmyslová kolej ozbrojených sil, se zabýval problematikou snižování ozbrojených sil a konverzí obranného průmyslu.

Konverze obrany zahrnuje:

- převod vojenských zařízení a vojenských základen pro civilní využití,
- demobilizaci vojenského personálu,
- transformaci zbrojních výrobních závodů pro civilní komerční využití.

Konverzi výrazně ovlivňuje náhlý pokles poptávky a vojenských nákupů výrobků zbrojního průmyslu. V důsledku nesprávné obchodní strategie zbrojního průmyslu se objevují dva nežádoucí extrémní konverze:

- uzavření výrobního závodu, propuštění zaměstnanců a likvidace výrobního zařízení,
- pokračování ve zbrojní výrobě s cílem zachovat pracovní místa.

Konverzi je nutné chápat jako strukturální změnu spočívající ve snížení dosavadní úrovně, přesunu ze snižovaného sektoru do sektoru civilních komerčních výrobků, změně preferencí a priorit, přechodu od direktivního státního řízení na tržní hospodářství a spojeného s tím sociálního zabezpečení.

Konverzi brání:

- nepružnost řízení a nepohyblivost zdrojů (zejména pracovní síly - bytová otázka),
- ztrnulá ekonomická struktura,
- politická omezení (místní, regionální nebo národní zájmy),
- nesrovnalost obranného a komerčního průmyslu (obrný průmysl má tendenci směřovat k velkým výrobním komplexům, složitým systémům, vysokým technologiím a delším reprodukčním cyklům).

Proces konverze nemůže být jen věcí podniků zbrojního průmyslu. Významnou úlohu musí sehrát i vláda, jejímž úkolem je:

- vytvořit sociální záchrannou síť (včetně zajištění rekvalifikace),
- stanovit ekonomické priority, podle kterých se mohou výrobní závody orientovat při zpracování programů konverze,
- podporovat rozvoj malých a středních podniků, programy rozvoje infrastruktury, vzdělávání a managementu,

- zabezpečit zvyšování životní úrovně (podporu konverze obyvatelstvem v důsledku viditelného zlepšení v rozdílných oblastech životní úrovně, např. v oblasti lékařské péče),
- vytvářet ekonomickou infrastrukturu pro konverzi, zejména v oblasti měny, bankovníctví a daňového systému.

Důležitými momenty konverze jsou:

- ▲ vytvoření sémantiky konverze (v oblasti konverze jsou používány různé názvy pojmů, jejichž význam není shodně chápán všemi účastníky komunikace),
- ▲ srovnávací analýza umožňující vytvořit optimální program konverze,
- ▲ stanovení obchodní strategie (malá poptávka vede k ekonomickému a technologickému zaostávání),
- ▲ státní podpora procesu konverze,
- ▲ rozvoj a podpora podnikatelství,
- ▲ využití historických zkušeností.

Státy SVE mohou nacházet nové metody konverze. K překonání charakteristického soustředění zbrojního průmyslu v jednom městě nebo regionu není vždy nezbytná rozsáhlá investiční výstavba nových závodů a sídlišť. Lidem lze zabezpečit zaměstnání i tím, že se v místě jejich bydliště postaví provizorní malé závody komerční výroby nebo se zvýší směnnost výroby v existujících závodech.

V závěrečném shrnutí výsledků diskusí v jednotlivých panelech a výborech bylo konstatováno, že NATO se nachází v delikátní situaci ve vztahu ke státům SVE. Nemůže si dovolit preferenční přístup k některým zemím a nemůže poskytovat bezpečnostní záruky. Tuto situaci musí státy SVE pochopit. Lze očekávat, že NATO bude postupovat pomalu krok po kroku směrem, který naznačují nové strategie NATO, deklarace a závěry vrcholných schůzek počínaje od přijetí Londýnské deklarace v červenci 1990.